

ערכי גלות במדיניות החוץ

שמואל כץ

על עצות אחיתופל ועל המקבלים אותן באהבה

מר פרנק לאוטנברג, סנטור דמוקרטי ממדינת ניו ג'רזי, מי שהיה בשנות השבעים יו"ר המגבית היהודית המאוחדת, הצהיר ב-7 במרץ, כחודש לפני ביקורו המתוכנן של ראש הממשלה שמיר בווינגטון, שמר שמיר נדרש להביא עמו תוכנית ברורה לפתרון הסכסוך, ואם לא כן מוטב שלא יבוא כלל, כי בואו לארה"ב בלי תוכנית כזאת רק יביא נזק גם לישראל וגם לידידה בארה"ב.

בהצהרה חצופה זו הצטרף מר לאוטנברג - אמנם לא בפעם הראשונה - לקהילת מנדבי העצות לישראל. בזמן האחרון החל להישמע בקרבם מזמור חדש, המושמע באוזני מדינאים ודיפלומטים ישראלים בנימה של תוכחה כלפי ילד מפגר קמעה. "האם אינכם מבינים שהמצב השתנה, שהתנאים אינם כפי שהיו?" ולכן - לכן על ישראל "להפגין גמישות". תרגומה של אותה "גמישות" לשפת המציאות הוא - מתן הסכמה ל"ועידה בינלאומית", שבה יידון גורל המדינה היהודית. רשימת המשתתפים בוועידה,

אותה מתבקשת ישראל לאשר, היא לפחות חמש החברות הקבועות במועצת הביטחון - ארה"ב, בריה"מ, בריטניה, צרפת וסין, וכן (לפחות): מצרים, סוריה, עיראק, ירדן, לבנון ובראש ובראשונה - וכי אפשר אחרת - אש"ף. יש להתייחס בכובד ראש לטיעון ש"התנאים השתנו".

לא כל כך משום רצינות הטיעון, אלא משום צביעותם חסרת הבושה של הטוענים. הבה ונתבונן באותם התנאים ש"השתנו". אחרי מלחמת ששת הימים שנתחוללה במידה לא מבוטלת בגין ההסתה הסובייטית - תבעה בריה"מ שישראל תיסוג "מכל השטחים שכבשה במלחמה", ושתוקם בהם מדינה פלשתינית. בראשית שנות השמונים היא החלה לתבוע קיום ועידה בינלאומית, כדי לקדם מטרה זאת. עתה, ב-1989, השתנו התנאים עד כדי כך שהיא תובעת מישראל לסגת "מכל השטחים" וכו', ולהשתתף ב"ועידה בינלאומית".

גם מר מיטראן, נשיא צרפת, הקובע מאז ומתמיד שאנו חייבים לסגת "מכל השטחים", לוחש באוזני מר שמיר, ראש ממשלת ישראל, שהנה "השתנו התנאים", ומשום כך תהיה ישראל חייבת לסגת וכו', ובינתיים עליה להסכים לקיום ועידה בינלאומית שבה ישתתף אש"ף. בכך כבר "ניתנת גושפנקא קולקטיבית" לצימוקה של ישראל בתוך גבולות 1949, שאותם הגדיר התבוסתן המפורסם ביותר בישראל, אבא אבן, כ"מלכודת מוות".¹

גם בבריטניה, כנראה, "השתנו התנאים" לגבי הסכסוך הערבי-יהודי, נושא שכלפיו יש לבריטניה יחס מיוחד. הרי כבר בטרם נולדה ישראל, פעלה בריטניה נמרצות למניעת תקומתה. כבר ב-1939 תכננה על פרטיו את חיסול הציונות. במלחמת הקיום של המדינה הנוולדת, ב-1948, היא סיפקה נשק והעניקה ייעוץ צבאי למדינות ערב, שקמו להחריב את ישראל באיבה. עם התבוסה הערבית במלחמת ששת הימים מיהרו הבריטים לתבוע מישראל את פינוי השטחים, שמהם פתחו הערבים במלחמת השמד. עתה "השתנו התנאים" גם אצלם, והם

1 ג'רוסלם פוסט, 19.6.1969.

שמואל כץ, היסטוריון וסופר. היה יועץ לענייני חוץ בממשלת מנחם בגין. מספריו: יום האש (1966), אדמת מריבה (1973), לא עזו ולא הדר (1982) (1983) *Battletruth* (אסופת מסות ומאמרים).

מוסיפים לדרישותיהם את התביעה לוועידה בינלאומית, שבה יוכלו להשתתף חגיגית ליד שותפיהם בהחלטה לחוק את ישראל בחזרה לקווי שביבת הנשק של 1949.

בפי הדוברים הבריטיים ב-1989 יש תוספת-מה לדרישה המסורתית: עצה לפיה "כדאי לה" לישראל להיכנע לתביעות הערבים. סגן שר החוץ הבריטי, ויליאם וולדגרייב, אחרי פגישה ידידותית בטוניס עם ראש אש"ף, אמר אפילו שכדאי לישראל **להזדרז**, שמא תחמיץ את "ההזדמנות".

רק מקרה הוא בוודאי שדווקא מפי נציג בריטי מושמעת נימה של ייעוץ. לעצות בריטיות לעם ישראל יש עבר נוגע ללב, ואחת היא מגמתן. במרץ 1939 פרסם ז'בוטינסקי רשימה, שמקורה (לטענתו) בפולקלור האוקראיני, באמצעותה ביקש להדגים את מדיניותו של צ'מברליין, ראש ממשלת בריטניה, כלפי עם ישראל:

סיפור מבדח זה, אליו אני מתייחס, מוכר לכל. מעשה בשני ברנשים, חרושקה וחווודקה. הם ידידים בנפש, כמעט קרובי משפחה, והראיה, בשיחתם פונים הם זה לזה בתואר "דוד". אלא שבנסיבות בהן מדובר כאן, שונה מצבם של השניים זה מזה תכלית השינוי, כי האחד, חרושקה, נפל למים והוא עומד לטבוע, ואילו חברו חווודקה ניצב בטוח על החוף ומסתכל בנעשה. חרושקה המסכן, הוא רחוק מלהיות אלוף במלאכת השחייה, הגלים גואים בזעף, והתקווה ממנו והלאה; הוא מניע ומניף את ידיו, כדרכו של מי שמנסה הכל כדי להינצל.

חווודקה חברו נשאר עומד על החוף, מתבונן בקפידה במתרחש. בעין הנץ שלו הוא מודד את המרחק שבין חרושקה לחוף, בין גל לגל הוא עורך במוחו חשבון מעשי - ואז הוא מעניק לחרושקה עצה ידידותית: "הי, שמע נא, דוד יקר, למה לך לכלות את כוחותיך לריק? רד לתהום, ודי!"

חודשיים אחרי הופעת הרשימה, פרסמה ממשלת צ'מברליין את "הספר הלבן" שגור כליה על "הבית הלאומי היהודי בארץ ישראל", ושימש כתב הנחיה להתכחשותה של ממשלת בריטניה כלפי יהודי אירופה בשנות השמדתם ההדרגתית.

באשר למשקלם, רצינותם ואמינותם (מבחינת ביטחון ישראל) של נותני העצות האירופיים, רצוי להתבונן לאחור בשני מאורעות בני זמננו. האחד ב-1973, בימיה הראשונים של מלחמת יום כיפור: ישראל מוכה, במצוקה קיומית, על סף תבוסה מוחלטת; ארה"ב מבקשת ממדינות אירופה המערבית לאפשר למטוסיה, הנושאים נשק לישראל, לתדלק בשטחיהם - אין היא מבקשת חימוש או סיוע, רק זכות נחיתה לצורך תדלוק - ומדינות אירופה מסרבות בזו אחר זו. *Nous pesons peu* (משקלנו אפסי), "הסביר" שר החוץ הצרפתי, ובנימה דומה הסבירו (מי שטרחו להסביר...) שאר שרי החוץ. כולם רעדו מפחד שמא מדינות ערב יענישו אותם. פורטוגל בלבד - ואף היא רק מכוח חוזה רב שנים בינה לבין ארה"ב - הניחה לאמריקאים לתדלק את מטוסיהם באיים השייכים לה. לא עברו שבע שנים

מאז, וכבר התכנסו מדינות אלה בוונציה כדי לקבוע את "פתרון הסכסוך": בהחלטות ברוטלית דרשו ממדינת ישראל לסגת מכל השטחים, כולל ירושלים, ובקיצור לקבל את כל תביעות אש"ף. "מסמך ונציה" זכה מיד לתגובת ראש ממשלת ישראל דאז, מנחם בגין: "זו הזמנה להתאבדות".

עובדת יסוד אחת מזדקרת אפוא כפועל יוצא מיחסן של מדינות אירופה כלפי מדינת ישראל, ויהיו המניעים לכך אשר יהיו: כולן - וללא קשר לנסיבות מתחלפות - מצהירות, מאז ומתמיד, על התנגדות לקיום ישראל מעבר לקווי שביבת הנשק של 1949. יתר על כן, כל אחת ממדינות אלה מרשה לעצמה מפעם לפעם להתערב בעניין, למתוח ביקורת על ישראל בפומבי, גם בשיחות דיפלומטיות, להשמיע דברי תוכחה, ובמידה זו או אחרת של גסות. והנה דווקא לנוכח ההתנשאות הזו, נחשפת ערוותה של מדינות החוץ שלנו בידי המופקדים על ניהולה. שהרי אנו ידנו מעודדים אותן - מבקשים מהן לסייע ב"תהליך השלום", בשעה שהכל יודעים שבלכסיקון שלהן, כולן, המונח "תהליך השלום" איננו אלא רצף אחד של ויתורים ונסיגות מצד ישראל.

מדינות בעולם, קטנות כגדולות, התרגלו זה מכבר - שהרי אנו הרגלנו אותן - להתייחס לישראל כאל מדינה מדרג נחות, שאפשר לדבר אליה בגסות, להעליבה ולנהוג כלפיה בחוצפה - זאת מבלי שחיוך שביעות הרצון העצמית יימחה מעל פניה.

למותר לציין כי הללו יוכו בהלם אם נציגו יחלו פתאום לתבוע מהן שמירה על כללי הדיפלומטיה המקובלים בין מדינות ריבוניות.

לכן חיוני הוא לעשות **מעשה**. ונדגים אותו דווקא באמצעות בריטניה, שעברה כלפי המדינה היהודית הוא הגרוע ביותר. אפשר למצוא רגע מתאים ולשלוח לשר החוץ שלה, או אף לראש הממשלה עצמה, מסר ידידותי ביותר. נניח, בזו הלשון:

אין ממשלת ישראל מעלה על הדעת להתערב בבעיה האירית של הממלכה המאוחדת, או בהתמודדותה עם ארגנטינה; ואין בדעתה להיכנס לוויכוח עם בריטניה בנושא הסכסוך בין ישראל לבין מדינות ערב ושלוחן המכונה "אש"ף". בהתחשב בעובדה ההיסטורית שמאז קיום מדינת ישראל, ואף לפני תקומתה סייעה בריטניה לערבים נגד ישראל, בימי שלום כבימי מלחמה, אם בנשק, אם בעצה, הבה נסכים שיהיו יחסינו ההדדיים מושתתים על עקרונות אי-התערבות זו בענייניה של זו. יתר על כן, בהתחשב בכך שבריטניה נותנת ביטוי תדיר ועד עצם היום הזה לתמיכה מרבית בעמדות הערבים - תמיכה המהווה איום על עצם קיומנו - והרי לביטחוננו אחראים רק אנחנו - יהיה זה בלתי הגיוני שבריטניה תראה עצמה כשרה לתיווך בצורה כלשהי בינינו לבין הערבים.

ברוח דומה, בשינויים לפי העניין בכל מקרה, יש לפנות לכל המדינות הללו בבשורת מדיניות חדשה. זאת ועוד:

דוד הפלשתי(ני) וגלית העברי, או כיצד להפוך מחדל הסברתי לאסון לאומי

לפני כארבעה חודשים גילה ראש הממשלה את אוזונו, ש"כתוצאה מתרגיל ביחסי ציבור והפיכת משוואות לפיהן עמד דוד הישראלי מול גלית הערבי על 22 מדינותיו - נתפסים אנו כיום כגלית אימתני העומד מול דוד פלשתיני" (ידיעות אחרונות, 25.1.89). אכן, ראש ממשלת ישראל מגלה ב-1989 את יסוד היסודות של הצלחת התעמולה הערבית הנותנת אותותיה בעוצמה גדלה והולכת זה 19 שנה.

אכן, לא רק ממשלות המערך מלפני 1977, אלא כל הממשלות שלאחר מכן (דהיינו: של הליכוד) הפגינו חוסר יכולת מוחלט לתפוש את חומרת ההתפתחות הזו. יתר על כן: הן לא פיתחו כלים להילחם בה. אף התעקשו שלא ליצור מנגנון הסברה נאות שיהיה מסוגל לעמוד נגד הסכנה הזוחלת בטפטוף היומיומי של כזב מונומנטלי זה. במרוצת הזמן אכן שוכנעו חוגים הולכים וגדלים בעולם כולו שאמנם השקר הוא האמת: וגלית היהודי עומד מול דוד ערבי מסכן.

כותב שורות אלו מעיד על עצמו כמי שהחל להתריע על "הפיכת" התדמית הזאת כבר בראשית שנות ה-70; ובין השאר על כך שהערבים הודו, אף התפארו, באסטרטגיה המתוחכמת הזאת כבר ב-1968. בדצמבר אותה שנה הסביר כתב העת המצרי הוותיק והיוקרתי, אלמוסוור:

אין גירוש אחינו מבתיהם צריך לגרום לנו דאגה, מה גם שגורשו לתוך ארצות ערביות... המוני העם הפלשתיני אינם אלא משמר החלוץ של האומה הערבית, תוכנית להסערת דעת הקהל העולמית בשלבים, שכן, זו לא תוכל להבין או לקבל מלחמה מצד מאה מיליון ערבים נגד מדינה קטנה.

מעולם לא נעשה בממשלת ישראל ניסיון - אפילו לא נערך דיון בניסיון - להתמודד עם מתקפה מתוחכמת זאת ועם מנגנון התעמולה הערבית רבת השלוחות, העומד מאחוריה. אמת, בגין, לפני הבחירות ב-1977, הבטיח לציבור (בשעת עימות טלוויזיוני עם שמעון פרס) שיקים מיד עם היבחרו משרד נפרד להסברת חוץ - אך, תוך כניעה ללחצים שונים, השאיר את הנושא כולו בידיים - הקצרות מלהושיע - של משרד החוץ, ושם הוא תקוע עד עצם היום הזה. על מחדליו מדי יום ביומו, אין כמדומני כלל צורך להרחיב את הדיבור. בדיקה מקיפה של ההסברה הישראלית במרוצת השנים תגלה, שבבסיסה מונחת הנחת יסוד פשוטה בתכלית. הערבים הפלשתינים צועקים מכל הגנות: "היהודים שדדו את מולדתנו". ועיקר תגובת מסבירי ממשלת ישראל היתה והנה: "אנו רוצים שלום!" הסיבה הוודאית לכך שכה רבים מבין יזידי ישראל הפכו בהדרגה, במרוצת הזמן, למותחי ביקורת עליה, ואף החלו להבין את אש"ף, היא שאימצו, ביוזמתו או שלא ביוזמתו, את שתי הגרסאות גם יחד: היהודים ככל הנראה שדדו את מולדתם של ה"פלשתינים", ועכשיו הם רוצים שלום...

אפשר לנבא בבטחה שעמדה גאה ואמיצה תזכה לאהדה רבה מאוד בדעת הקהל באותן מדינות, ובהד חיובי אף בחלקים בלתי מבוטלים של התקשורת.

אין הוכחה נאמנה יותר לכך מתגובתם הנזעמת של מספר עיתונים פופולריים בבריטניה להתנהגותו האנטי-דפלומטית והמעליבה של סגן שר החוץ וולדגרייב. אשר, אחרי שיחה ידידותית עם ראש אש"ף הפנה כלפי ישראל עצות חצופות והטיח עלבונות בראש ממשלתה. אחדים מעיתוני בריטניה הפתיעו בתגובתם; מכולם הגדיל לעשות הדיילי מיל, שהאשים את משרד החוץ בהתפארות בתמיכתו בחורבן ישראל, "בהתנגדות לישראל מאז תקומתה, מתוך תערובת של רב, אנטישמיות ובורות".

ואולם, למרבה הצער, לא עודדה ממשלת ישראל תגובות כאלה; ובמציאות העגומה של לחץ בלתי פוסק, שבו אנו נדרשים לוותר על לב לבה של הארץ, אנו נוהגים בניגוד גמור לכללי החוכמה המדינית. במו ידינו אנו יוצרים מדיניות של הפצרות בכל מי ומי באירופה, ובלבד שיתן את ידו ל"התליך השלום". אף לספרד הגענו, שככלות 400 שנות ניתוק גם היא "נאותה" לעוף עצה למען גימודה של מדינת ישראל אל קווי 1949.

אך חמור בהרבה הוא יחסה של ארה"ב, שקברניטי מדיניות החוץ שלנו השלימו עמו במרוצת השנים, ובכך תרמו לדימוי הביזוי העצמי שיצרנו לעצמנו כפועל יוצא מהשלמה זו. אכן יש ביחסינו עם ארה"ב דיכוטומיה חדה: מצד אחד הסיוע הכספי (למעשה, תמורה לשירותים השונים שישראל תורמת בהם לביטחון הגלובלי של ארה"ב),² וכן סעד דיפלומטי, בעיקר במועצת הביטחון של האו"ם, על ידי הסתייגותה מניסוחים אנטי-ישראליים קיצוניים.

אולם, מאידך, חורגת ארצות הברית, מדי יום, באורח חריף ואף משפיל, מהנוהג הדיפלומטי המקובל. במשך שנים לא זו בלבד שהתערבה בכל מלחמותינו כדי שנימנע מהכרעתן לטובתנו, אלא גם מינתה עצמה כמעין משגיח כשרות על מדיניות ישראל בימי השלום היחסי השורר באזורנו. המסורת האנטי-ציונית הקיימת במשרד החוץ מאז הצהרת בלפור - ושאר הנשיא טרומן גילה בה סממנים מובהקים של אנטישמיות - באה לידי ביטוי לעתים קרובות למדי; ואילו ממשלות ישראל, לא זו בלבד שאינן מוכיחות את הממשל האמריקאי על התנהגות זאת, אלא שבעצם כניעתן לתכתובים הן קובעות מדיניות לפיה יש לווינגטון הזכות להשגיח על מעשיה ומחדליה של ישראל, ואף לדרוש מממשלותינו להתעלם מרצון הבחור בישראל. הריצות התכופות לווינגטון, של רבי מדיניות החוץ שלנו ואף של שרים אחרים, אך מחזקות את הרושם הזה.

2 "אנו מעריכים מאוד את אשר אתם עושים למעננו", אמר לאחרונה סגן שר החוץ האמריקאי לשעבר, ג'וזף סיקסו, באוזני משתתפים בדיון מסוים בירושלים, "אבל, אלמלא קיבלנו מכם שוהיכסף מלא, אני מודיע לכם שלא הייתם מקבלים סנט מאיתנו."

שמיר טוען וחוזר וטוען, שיש כאן הסכם חתום, ולאיש אין הזכות להתכחש לו. לא קשה להוכיח שהסכם קמפ דייוויד, בחלק הדין ביהודה, שומרן וחבל עזה, שבק חיים מזמן, למעשה - זמן קצר לאחר חתימתו. המרחק בין טיעונו של מר שמיר לבין המציאות מתבטא ביתר שאת כאשר הוא מפרט:

ישראל לא תוותר על הסכמי קמפ דייוויד, שכן, לא ייתכן שמדינה תחתום על הסכם מתוך ויתורים ונטילת סיכונים וכעבור זמן ייזרקו לפח ויתעלמו מהם. הסכמים אלה כוללים גם סיכונים לישראל, וישראל מוכנה לעמוד בהם למען השלום. (מעריב, 6.3.89)

מבלי להיכנס לסתירה הפנימית שבדברים אלה כאילו מישהי (מי - ארה"ב? מצרים?) מלבד ישראל נטלה על עצמה ויתורים וסיכונים, עובדה היא ששני החותמים האחרים נטשו את הסכם קמפ דייוויד מזמן, וכל אחת הלכה לדרכה, וושינגטון הכריזה על "פתרון" אחר לגמרי - "תוכנית רייגן" - המטיפה לנסיגה טוטלית של ישראל, אם גם בשלבים; ואילו מצרים השמיעה הודעות שונות שמשמען הזדהות מלאה עם התביעות של מדינות ערב כולן ושל אש"ף. מה בצע אפוא בקריאה לרכוב על סוס שהתפגר מזמן? אך אם לא די בכך, הרי מלכתחילה היה הסכם קמפ דייוויד (בדבר יש"ע) ריק מתוכן או תכלית מעשית: ה"שותפים" העיקריים להסכם - ירדן וערביי ארץ ישראל - כלל לא חתמו עליו. על מי אפוא כועס מר שמיר? ממי הוא דורש עתה כיבוד ההסכם? מירדן? מערביי קלקיליה וחברון? גם אילו היה ההסכם ראוי מלכתחילה לתמיכה (ואין הדבר כך), האם זהו יסוד למדיניות רצינית? הלא אין כאן אלא שעשוע עקר מעצם מהותו.

אף על פי כן, להסכם קמפ דייוויד יש דווקא עכשיו חשיבות ניכרת, כיוון שבזכות התמיכה בו מצד הפוליטיקאים שבליכוד, אפשר ללמוד לאיזה סוג ולאיזה היקף ולאיזה עומק של ויתורים הם מוכנים או עלולים לתת את הסכמתם.

בראשית ימי פרסומו של ההסכם נעשה ניסיון בידו הדוברים של הליכוד להמציא לו ממד היסטורי - שהרי גם ז'בוטינסקי הציע אוטונומיה. אבל כמו כל שאר ההצעות שז'בוטינסקי העלה בשעתו לגבי היחסים עם האזרחים הערביים, הסעיף הראשון בתוכניתו לאוטונומיה היה **ריבונות יהודית על כל ארץ ישראל. רק בתוך מסגרת של מדינה ריבונית יהודית חזה הוא אוטונומיה לאזרחיה הערביים** - אשר ייהנו משוויון אזרחי מלא.

ובכן - הבדל שבין יום ללילה. האוטונומיה של בגין בנויה במפורש על **העדר** ריבונות, במפורש על השהיית דיון בריבונות, עם ירדן, עם מצרים, ועם התושבים הערביים - אשר במשך 5 שנים ינהלו את כל ענייני יש"ע ויתרגלו לחיי ריבונות - להוציא תחומי ביטחון שבהם עוד יחזיק צה"ל, במקומות עליהם יוסכם (עם מצרים, ירדן וערביי יש"ע). לדבר על ריבונות יהודית שתבוא אחרי חמש שנות שלטון

החיזוק המשכנע ביותר עד כה לטיעון הערבי נמצא בחתימת ראש ממשלת ישראל על הסכם קמפ דייוויד. מניסוחו של מסמך זה עולה בבירור הקונספציה לפיה מדובר בסכסוך בין מדינת ישראל לבין "העם הפלשתיני". הסכם קמפ דייוויד הוא הראשון הבא לפתור כביכול את הסכסוך ע"י מתן מעמד חדש ושם חדשני ל"עם הפלשתיני". זו סמנטיקה הבנויה כולה על טוהרת לכסיקון התעמולה הערבית, אין בו ולו מילה אחת על כך שמלחמות ישראל התנהלו עם מדינות ערב התוקפניות שמטרותן המוצהרות היתה, ללא כחל וסרק, חיסול מדינת ישראל, וכי אש"ף נוסד למעשה כחוד החנית של האומה ערבית כולה. אף מילה אחת על כך שארץ ישראל היא המולדת של העם העברי. (אפילו חיים ויצמן, הכהן הגדול של תוכנית חלוקת א"י - כלומר, הפשרה הטריטוריאלית שהיוותה מבוא למלחמת העצמאות ב-1948 - הסביר שמה שהוא מציע - למען השלום - הוא ויתור על חלקי המולדת היהודית מימים ימימה.

היה זה אפוא מוזר, כאשר פתאום הופיע, ובפיו ניסוח מוזר - בבחינת תנא דמסייע למהתלה הערבית - סגן שר החוץ, בנימין נתניהו. וכך מודיע הוא בתשובה לשאלת מראיין:

צריך להבין קודם כל את מהותו של אש"ף. הוא שונה מכל גוף או משטר אחר באזור. הוא נוסד למטרה אידיאולוגית ברורה: לשחרר את פלשתינ ולהשמיד את ישראל. עם מדינות ערב היינו במצב מלחמה, אך ירדן למשל לא נוסדה במטרה אידיאולוגית להשמיד את ישראל. יש הבדל בין מצב מלחמה לבין מטרת יסוד. (מעריב, 10.2.89)

בהודעה זו - אם אין היא סתם גיבוב מילים - יש סילוף מהותי של ההיסטוריה. רק "מצב" מלחמה יש לנו עם מדינות ערב? האומנם נשכח מלבו של סגן שר החוץ שהיו לנו גם מלחמות של ממש עם מדינות ערב, וכי מטרותן המוצהרות היתה לא פחות מהשמדת ישראל, וכי מטרה זו משותפת גם לירדן? למה התכוון חוסיין ב-1967, כשצירף את ירדן ליוזמה של נאצר ופלש לתוך ישראל המצומקת, אם לא להשמדתה? וכשאש"ף נוסד, בידי מי נוסד, ועל ידי מי הוסמך להילחם את מלחמת האומה הערבית כמנהיג הפלג ה"פלשתיני", וממי קיבל סעד כספי, נשק, סיוע דיפלומטי ולוגיסטי? היכן התאמן אם לא במדינות ערב, שבלעדיהן כלל לא היתה לו תקומה, וספק אם היה מתקיים לאורך זמן?

כאשר קמפ דייוויד הוא קו ההגנה האחרון - בינתיים

אפשר היה להתייחס להסכם קמפ דייוויד כאל אפיזודה, אמנם שלילית, אך אפיזודה שחלפה עברה מן העולם, אלמלא דבקו בו ראש הממשלה שמיר ועמיתיו כבנכס יקר, ואף, במינוח שלו - כ"עוגן".

וכאשר נראה כי הפעם הזאת הערבים לא יושיעו אותנו במעשה איוולת

כי מהי האמת הפשוטה במזרח התיכון? אנו עדים לתהליך של התחממות ערבית מסיבית. תחכום נשקם עולה בהדרגה, הפער הכמותי לרעת ישראל בנשק ובכוח אדם גדל, בעת שהפער האיכותי קטן - והכל לקראת העימות הבא עם ישראל. כפי שאש"ף נוצר על ידם כמין חיל חילוץ טרוריסטי לניהול מלחמה זוטא מתמדת, כך מציתה בהם עתה האינתיפאדה הממושכת זיק של תקווה כי היא אשר תהווה קרש קפיצה לניצחונם במלחמה עתידית, והיא אשר תביא לגימודה של ישראל בקווי שביתת הנשק של 1949, אותם קווים שאבא אבן הגדיר לתומו כ"מלכודת מוות". אך גם בקרב הרוב השפוי בישראל, שאינו שוכח את איום התמיד מצד מדינות ערב על קיומה של ישראל, יש מידה בלתי רצויה של אשליה לגבי היקפו. האשליה מעוגנת בחוזה השלום עם מצרים.

שום חוזה שלום אינו מבטיח כי לעולם לא יפרוץ סכסוך שיגיע לידי מלחמה. אך ספק אם נחתם אי פעם חוזה שלום המעניק לגיטימציה לצד אחד לפתוח במלחמה נגד הצד השני ללא עילה ביחסים בין שני הצדדים.

סאדאת השהה את חתימתו על חוזה השלום עם ישראל עד שהוכנסה תוספת סעיף הנותן למצרים לגיטימציה כזאת. מצרים היתה קשורה לחוזה הגנה הדדי עם שאר מדינות ערב, שמטרתו להבטיח שיתוף פעולה כלל ערבי במלחמה עתידית עם ישראל. התחייבות זאת מצד מצרים התבטלה על פי סעיף שש של חוזה השלום עם ישראל - שהיה מוכן לחתימה בנובמבר 1977. או אז דרש סאדאת שיתווסף סעיף שלמעשה יבטל את הביטול. תגובתו של בגין בנמל התעופה בן גוריון (1 במרץ 1978) היתה חד-משמעית:

סעיף שש (הוא אמר) הוא לבו של החוזה. אם יתווספו אליו רשימות פרשנות המבטלות את תוכנו, אין זה עוד חוזה שלום, אלא המסמך הזה הופך להיות לחוזה מלחמה.

לכתב הטלוויזיה אי.בי.סי, פרנק ריינולדס, הוא הודיע (ב-4 במרץ): "לא נחתום על חוזה שהוא זיוף (A Sham Treaty)" לבסוף, אחרי שהנשיא קארטר, כמנהגו לכל אורך המו"מ ההוא, הוסיף לחץ משלו לדרישה של סאדאת, בגין נכנע, וחתם...

בעצם ימי המחלוקת הזאת, הסביר ד"ר בוטרוס גאלי (סגן שר החוץ המצרי בפועל), שמשמעות הסעיף החדש היא שבמקרה מלחמה תצטרף אליה מצרים לפי הדגם של 1948. ב-1948 התקיפו מדינות ערב (בלי מצרים) את ישראל בתוך גבולות תוכנית החלוקה, ואז הצטרפה מצרים.

בהזדמנויות שונות אחרי חתימת חוזה השלום הובהר הדבר מחדש בידי דוברים מצריים שונים; הבולט ביניהם היה שוב בוטרוס גאלי. במסיבת עיתונאים בפאריס

מעשי של ערבים - אכן, אפילו מנחם בגין לא העז לומר שהדיון עם מצרים וירדן והתושבים הערביים אחרי חמש שנים של ממשל ערבי יניב ריבונות עברית. בתגובה לשאלות ותמיהות הוא הבטיח שנתבע ריבונות. כלומר, אחרי חמש שנות שלטון ערבי בשטחי המולדת יבוא נציג ישראל לשולחן הדיונים ויתבע ריבונות, וממי יתבע אותה? ממצרים, מירדן, מהערבים המושלים בחברון, בעזה, בשכם...

הסכם קמפ דייוויד מגיף הרמטית את הדלת לריבונות עברית

אולם, מתברר שבעוד מר שמיר ו"המגזר הליכודי" בממשלה מבטיחים דבקות בהסכם קמפ דייוויד, יש גם בדבקותם זו פרצות רבות, שהרי למדנו כי יש למר שמיר תוכנית חדשה, המבוססת על קמפ דייוויד (מעריב, 6.3.89), ובהודעות יותר מאוחרות אף הבטיח שהוא מביא לפגישותיו בארה"ב בראשית אפריל "רעיונות חדשים". זאת אומרת שאיכשהו בכוונתו להמתיק את קמפ דייוויד עבור נשיא ארה"ב ועוזריו.

יש אפוא קמפ דייוויד, ויש גם קמפ דייוויד פלוס - ואין זה הכל. עוד זה מדבר, וזה בא. בריאיון ארוך בג'רוסלם פוסט משמיע משה ארנס, שר החוץ, דברים שאם יש בהם ממש, הרי שהם מרמזים בכיוון של פשרה טריטוריאלית. אחרי שהוא מזכיר למראיין (מנחם שלו) כי בהחלט מועצת הביטחון דובר על "נסיגה משטחים" ולא "מהשטחים", ומוסיף שיש מעט מאוד אנשים הסבורים שגבולות 1967 הם גבולות "בטוחים לישראל", הוא מצהיר:

בדיוק מאיזה חלק של השטחים תיסוג ישראל - ואני מזכיר לך שישראל כבר נסוגה מיותר מ-90 אחוז מהשטחים שנפלו לידיה במלחמת ששת הימים - והיכן בדיוק נמצאים הגבולות הבטוחים לישראל, זה נושא לפרשנות; הדבר קשור ישירות להסדר הקבע, ולכן, שוב, אני סבור שאין תועלת בדיון בו לעת הזאת. (10.2.89)

ובתוך הבליל הזה, עוד מטיל מר שמיר את הקביעה הנחרצת הבאה:

הבעיה נשארה כשהיתה, שאיפת הערבים לזרוק את היהודים לים. למעשה לא נשתנה דבר. המדינות הערביות הן אותן מדינות - והים הוא אותו ים. המטרה נשארה להשמיד את ישראל. (ידעות אחרונות, 25.1.89)

אכן, דברים כדורבנות. מדוע יש אפוא להציע תוכנית מתוכננת שונות, ולהעלות רעיונות מרעיונות חדשים, אשר מימוש כל אחד מהם מבטיח להקל את המלאכה על הערבים? במקום לעמוד איתן על האמת - ותהא מרה כאשר תהא - גם כלפי ארה"ב וכל השאר, יש זורעים בלבם ובלב בריות תמימות בישראל את הקונספציה - שהיא ההפך מן האמת - כאילו ה"פתרון" יימצא לבסוף בתחתית המורד הרצוף ויתורים ונסיגות.

בספטמבר 1979 הכריז ש"במקרה של מלחמה בין סוריה וישראל, תכבד מצרים את חוזי הביטחון הקיבוציים של מדינות ערב, ולבקשת סוריה תצא מצרים לעזרתה". הוא חזר על איום זה שלוש שנים לאחר מכן: "הסולידריות הערבית", אמר, "תגבור על חוזה השלום בין מצרים לישראל" (ג'רוסלם פוסט, 31.4.82).

בעשר השנים מאז חתימת החוזה, דואגת מצרים לא לעשות אלא המעט שבמעט כדי לכבד את התחייבויותיה, הן בחוזה עצמו והן בהסכמים שנבעו ממנו. תעמולה עוינת ופעולות דיפלומטיות עוינות לישראל לא פסקו; אין תיירים ממצרים; המסחר נותר בקיפאון כמעט מוחלט. בקרב הצבור המצרי, בעיקר בקרב האינטליגנציה, שוררת שנאה תהומית, ואם לשפוט על פי ספריהם של ד"ר ברנרד לואיס וד"ר רבקה ידלון,³ הפכה מצרים למרכז האנטישמיות הגזענית של העולם המוסלמי. מחוגי השלטון לא נשמעה מעולם מילה טובה על ישראל - רק ביקורת שלילית. הטון מוכתב בידי הנשיא. הוא מסרב בעקשנות לערוך ביקור בישראל, לא כל שכן להיפגש עם ראש ממשלתה.

פרופ' שמעון שמיר, עכשיו שגריר ישראל בקהיר, שהיה במשך שנים מליץ יושר מובהק של המצרים, נאלץ אחרי ביקור שם לפני כשלוש שנים, להביע את הזדעזעותו מעומק העוינות של האינטלקטואלים, שכל מי שמכבד את עצמו ביניהם רואה חובה לעצמו לחרף את ישראל ולגדפה בכל כיווני הגנאי האפשריים.

גם ללא עדותו של פרופ' שמיר אין זה סוד שהאווירה במצרים בין האינטלקטואלים, הוגי הדעות ואנשי המקצועות החופשיים - רופאים, משפטנים וכל השאר - כלל לא הושפעה ע"י המהפך כביכול של "עשיית שלום" עם ישראל. אין כל ספק שאווירה זאת היא שאפשרה את המחזה המחריר של ההתנהגות החייתית בראס-בורקה, כשחייל אחד ירה לתוך קבוצת מטיילים מישראל, פצע שבעה מהם, כולל ארבעה ילדים, כל זאת בעוד קבוצה נוספת של חיילים עוקבת מקרוב אחר הנעשה ומכוונת את נשקה אל שאר המטיילים, ביניהם רופא, כדי למנוע מהם להגיש עזרה.

הקרבנות שתתו דם עד מוות. להוסיף חטא על פשע, באה התנהגותה של ממשלת מצרים: בתגובתו המיידית חיווה מובארק את דעתו שאין כאן אלא מקרה פעוט ערך. אחרי כן, נוכח מחאות ישראל, הבטיח מובארק חקירה. מאוחר יותר הוכרז שהיורה היה בלתי שפוי. הוא הועמד למשפט, מת בכלאו, והוכרז בכל מדינות ערב כקדוש. שאר החיילים, השותפים לפשע, אף לא הועמדו לדין. פניות מצד ממשלת ישראל זכו, בסופו של דבר, בתשובה מסכמת ש"נערכה חקירה".

יש היגיון בהתנהגות המצרית; והיא רק חלק ממכלול

השלילה והדחייה המוצג במצרים כלפי ישראל - מכלול העונה על דרישות הדוקטרינה האסלאמית. עשיית שלום עם ישראל לא היוותה הפרה של הדוקטרינה - כפי שהבהירו חכמי דת האסלאם במצרים. היא מותרת בדיעבד כיוון ש"החוזרו" שטחים ערביים, והרי שלום כזה אינו אלא זמני - עד שתהיה הזדמנות במלחמה - או גם בדרך אחרת - להחזיר לחיק האומה הערבית את שאר השטחים שבידי הכופרים. אך ודאי הוא שאין מקום למעשים או מחוות מיותרות של ידידות. למעשה זהו ביטוי מחודש לרעיון של **סלאם** (שהוא מעין שביתת נשק, לא שלום). שלום "מלא" מתבטא במילה **סולח** - והוא יבוא רק אחרי הניצחון הסופי על הכופרים.

להשלמת הבנתה של התפיסה המצרית, מן הראוי להאזין לדברי שני אינטלקטואלים מצריים, המעורבים גם בחי המדינה, ואחד מהם ממלא תפקיד חשוב זה עשרות שנים בצמרת: סגן שר החוץ, ד"ר בוטרוס גאלי.

באוקטובר 1975, התפרסם רב-שיח בנושא "פלשתין בשנת 2000" בכתב העת אל סיאסה אל-דווליה (עיונים במדיניות). ד"ר גאלי וכל שאר המשתתפים ברב-שיח, מחוגי האינטליגנציה ומהעולם המדיני, הביעו את נכונותם להגיע לידי "שלום עם ישראל - בתנאי שישראל תפנה עורף לציונות ותלבש 'ערביזציה'". בין השאר הציג גאלי שאלות אלו:

האם תסכים ישראל ליהפך לחלק מהאזור? או שטבעו של הקיום הציוני ימנע את התבוללותה של ישראל במולדת הערבית? האם תיהפך ישראל לעם יהודי בעל צביון ערבי בקרב עמי ערב המאוחדים? או שרעיונות נושאי שלום אלה הם חסרי יסוד במציאות, והסכסוך יימשך עשרות שנים, ותפרוץ מלחמה ערבית-ישראלית חמישית, ואחריה שישי ושביעית...

באותה תקופה, בריאיון לכתב העת Middle East Review (גיליון סתיו, 1975), נשאל גאלי:

אם ישראל מוסיפה להאמין שהגדרתה העצמית דורשת שמירה על אופיה היהודי, ואם נניח כי המושג הכללי "הגדרה עצמית" דורש שהיא תשמור על אופיה היהודי, ולפי המושג הכללי "הגדרה עצמית" בחוק הבינלאומי זכאית ישראל, ככל מדינה אחרת, לקבוע לעצמה את אופיה ואת דרך התפתחותה ואת כיוונה הפוליטי - האם אתה סבור כי ההשקפה שגילית לנו תשפר את סיכויי השלום במזרח התיכון?

תשובתו של גאלי היתה חד-משמעית: "אם כך יהיה, לא תתמוג ישראל באזור. אם ישראל תנקוט עמדה נוקשה זו ותגן על ריבונותה לפי הלך מחשבה זה, הקיצוני מאוד, אני סבור שלא יהיה שלום באזור הזה".

חמש שנים לאחר מכן, ב-1980, אחרי חתימת השלום, ניתן שוב ביטוי לאידיאולוגיה זו, המנחה את מדיניותה של מצרים ואת התנהגותה היומיומית כלפי ישראל. הדברים נאמרו דווקא בתל-אביב, בהרצאה באוניברסיטה בדצמבר, 1980, מפי ד"ר מוסטפה חליל, סגן שר בממשלת מצרים:

3 ברנרד לואיס, שמים ואנטישמיות, הוצ' דביר 1989. וכן ראו מאמרו של ברנרד לואיס, "מלחמת ישמעאל ביהודים" בגיליון נתיב הנוכחי והקודם. רבקה ידלון, ניוס יחיר ועושיק: אנטי-ציונות כאנטי-יהדות במצרים, מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל, ירושלים, תשמ"ח.

כשאנו מדברים על יהודים, לעולם אין אנחנו רואים אותם מהווים ישות לאומית באמצעות דתם. יהודי יכול להיות יהודי מצרי, יהודי גרמני, או יהודי צרפתי. זה רעיון יסודי בהשקפתנו...

לכן יכולה היתה מצרים, שלוש שנים אחרי שחתמה על הסכם קמפ דייוויד, להתעלם ממנו כליל, ולפרט את דרישותיה לגבי עתיד "פלשתיין". ימים מספר לפני שישראל, בהתאם לסעיפי חוזה השלום, מסרה למצרים את הרצועה האחרונה בסיני, השמיע ד"ר עבדל מג'יד, שגריר מצרים באו"ם (עכשיו שר החוץ), נאום באוזני באי ועידת ה"בלתי מזוהים" בכוייט. הנושא הבלבדי היה "עתיד פלשתיין". בסיכום נאום, מנה מג'יד אחת-עשרה דרישות מצריות מישראל. הן כללו:

זכות העם הפלשתיני לשים קץ לכיבוש;

זכות השיבה או פיצויים;

זכות השליטה על עושרה ומשאביה של פלשתיין;

זכות ההגדרה העצמית ללא התערבות מבחוץ;

זכות הקמת מדינה עצמאית בגדה המערבית ובעזה על יסוד גבולות 1967;

כיבוד זכות הריבונות הפלשתינית בירושלים - ודחיית כל שינוי גיאוגרפי, דמוגרפי ומשפטי ובכל שאר השטחים שנכבשו ב-1967, וכן כל שינוי הנוגד את אמנת ז'נבה; זכות חיסול כל היישובים שהוקמו בגדה המערבית ובחבל עזה.

האחראים לביטחון ישראל בוודאי מביאים בחשבון את האפשרות שמצרים תתערב במלחמה כי תפרוץ. אך רצוי שהם ייקחו בחשבון השתתפות מצרים לא כאפשרית אלא **כוודאית**.

הגיע הזמן (אף כי השעה מאוחרת מאוד) שמנהיגי הליכוד יתייצבו נכוחה מול אמיתות המצב לאשורו. עליהם לשים קץ להיגררותם והיסחפותם אחר נוסחות מנוסחות שונות של "פשרה", שיש כביכול סיכוי שתקבל ע"י הערבים - ולהודיע בקול רם כי אין בדתם של הערבים להסכים לשום פשרה. להסכם קמפ דייוויד - שהיה בבחינת פתיחה שיש בה כדי לספק את כל מאווייהם - התנגדו, כיוון שלפיו ריבונות שלמה תוכל להתרחש רק אחרי חמש שנים; לתוכנית אלון לא הסכימו, מכיוון שהשאירו בכל זאת 30 אחוזים (ובהם ירושלים) בידי היהודים; לא הסכימו לתוכנית אלון "משופרת", כלומר שעם קבלת 70 האחוזים שלהם לא יצטרכו לחתום על הסכם שלום, אלא לדון, יותר מאוחר, על שאר 30 האחוזים.

לכל מציעי הפשרות והנסיגות חייב להיות ברור, שהערבים

אף אינם מעלים על הדעת להסכים לפחות ממאה אחוזים של דרישותיהם. בפועל, אין הערבים כולם - כולל אש"ף, כולל מובארק - טורחים להסתיר שאיפה נמרצת זו.

על כן צריכה לבוא בשורת מדיניות חדשה בליכוד, על אף המאמץ הכביר ואומץ הלב הדרושים לשם כך.

על מנת להתייצב אל מול האתגר הכבד בנחישות הדרושה, יש להקים בהקדם - ולו גם באיחור של 12 שנה - משרד הסברה, בעל היקף ועוצמה העונים לגודל הבעיה שנוצרה לנוכח התחכום וההיקף של התעמולה והפעילות המדינית של הערבים.

וכאשר אבא אבן הוא התנא דמסייע שלי...

הפחד בחוגי הממשל בישראל מפני נקיטת עמדה תקיפה, נובע מההנחה שארה"ב תקצץ ב"סיוע". אילו היתה בכך סכנה ממשית (ולא רק איומים אנונימיים), היה זה הכרחי להביא בחשבון "הידוק החגורה" בישראל. אך הסבירות לכך נמוכה מאוד, כי "הסיוע" איננו בבחינת "מעשה צדקה", אלא תמורה עבור שיתוף הפעולה בתחום הביטחון ועבור השירותים השונים שמספקת ישראל בתחום זה.⁴ כעיקרון אופרטיבי בניהול יחסי ישראל-ארה"ב, אפשר לשאול מימרה (דווקא) של אבא אבן. בוויכוח ציבורי עם כותב שורות אלה אמר אבן ב-18 באפריל, 1977:

יש לעשות מאמץ להעביר את המדיניות האמריקאית מהדבקות הזאת לקווי 4 ביוני 1967... אם אחרי כל המאמץ להגיע להידברות אנו חלוקים, קובע העיקרון של בדידות האחריות. ישראל היא בודדה באחריותה, היא לא בודדה בנשק, היא לא בודדה בעזרה הכלכלית, היא לא בודדה גם בתמיכה יסודית בריבונותה, אבל בדבר אחד היא בודדה, כאשר יש צורך להקריב דם ונפש, זה קורבן של נפש מישראל ודם יהודי בלבד. הואיל וההקרבה בדם ובנפש היא הקרבה ישראלית בלבד, יש לכבד את **בדידות אחריותה של ישראל** לקבוע מהם התנאים המינימליים לקיום ביטחונה...

בסופו של דבר יש בהחלט להתכונן לאפשרות שעם כל המאמצים יהיה פער (בין ישראל וארה"ב), אז אנחנו צריכים לטעון: "נחליט לא להסכים, אבל הואיל וביטחון ביתנו, ולא ביתכם, עומד על כף המאזניים, תכבדו את דעתנו אפילו אם אתם חושבים שדעתנו טועה". ■

4 ראו בנושא הנדון מאמרו המקיף של פרופ' סטיוון שפיגל "תרומת ישראל לביטחונה של ארה"ב", במתיב 5/88 (הערת המערכת).

הגיע הזמן שישראל תבין כי אינני מזכיר ההסתדרות הציונית כי אם מזכיר המדינה של ממשלת ארה"ב ובראש מעייני ניצב האינטרס של ארצי ולא זה של מדינת היהודים.

גיימס בייקר, ערב ועידת מדריד, 1991.